

Osmancık'tan
bir görünüş

lığı dikkati çeker. Bunlar Camiikebir, Haydarhâne, Mukbil Ağa, Güney, Gazi Ferahşad, Kıptîler, Hıdırlık, Çatma, Gemiciler, Toprak, Çanakçı olup XVI. yüzyıldaki durumla benzerlik gösterir. Bu mahallelerden sadece bir tanesi (Gemiciler) Kızılırmak'ın sol yakasında bulunuyordu. 1970'ler itibarıyla şehrin nüfusu 1927'ye göre iki katına çıktı (1970 sayımlarına göre 10.325 nüfus). 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı'na göre on sekiz mahallesi olan Osmancık'ın nüfusu 28.423 idi.

Osmancık tarihî eserler bakımından zengin bir yerleşim birimidir. Şehrin ilk göze çarpan özelliği yalnız bir kayalık üzerinde yer alan kalesidir. Kasabanın iki kısmını birleştiren ve halk arasında Koyun Baba adıyla bilinen köprüsü II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed ile Koyun Baba arasındaki ilişkiden bahseden ve köprünün yapımının Koyun Baba tarafından ilk defa Fâtih'e teklif edildiğini zikreden *Koyun Baba Menâkıb-nâmesi*'nde de buranın Koyun Baba'nın himmeti karşılığında Kızılırmak üzerindeki tahta köprünün yerine bir köprünün inşasını vaad eden II. Bayezid'in tahta geçişinden sonra yaptırıldığı kayıtlıdır. Okunması güç kitâbesine göre 889'da (1484) II. Bayezid'in fermanıyla inşasına başlanan köprü 894 (1489) yılında tamamlanmıştır (bk. BEYAZIT II KÖPRÜSÜ). Diğer tarihî eserler arasında Osmancık ile bütünleşen ve kuzeybatısında İstanbul-Samsun yolunda bulunan Koyun Baba Türbesi ve Tekkesi başta gelir. Burası Evliya Çelebi'ye göre II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Türbe kitâbesi 874 (1469), tekkenin bahçe kapısındaki kitâbe ise 965 (1558) tarihli. Türbe kitâbesinden Koyun Baba'nın 873'te (1468) vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bu takdirde eğer türbenin üzerine kubbe ile örtüp orada dervişler ve ziyaretçiler için tekke inşa ettiren II. Bayezid ise bunu Amasya valiliği sırasında yaptır-

mış olmalıdır. Türbe çeşitli tamirat ve restorasyon çalışmalarıyla günümüze ulaşmıştır.

Osmanlı veziriazamlarından orada mezarı bulunan Hıdır Dânişmend oğlu Koca Mehmed Paşa (ö. 843/1439-40) Osmancık'ta mevcut en eski camiyi (Koca Mehmed Paşa [İmaret] Camii) yaptırmıştır. Kitâbesine göre 834'te (1430-31) inşa edilen ters "T" planlı camide tuğla ve moloz taşı kullanılmıştır. Osmancık'taki tarihî eserlerden Akşemseddin Camii ise aslında medrese olup Akşemseddin'in burada müderrislik yapmış olmasından dolayı onun adını taşımaktadır. Yine Koca Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği XV. yüzyıla ait Paşa Hamamı bugüne kadar gelen yapılardandır. Osmancık'ta doğan meşhur sadrazam Baltacı Mehmed Paşa tarafından 1117'de (1705-1706) dört adet çeşme yaptırılmıştır. Vakfiyeler, vakıf defterleri, tahrir defterleri vb. kaynaklarda geçen, Osmancık'ın en eski camisi olan, muhtemelen buranın 730'da (1330) beyi olan ve Sorkun adının Osmancık'a dönmesine vesile olduğu söylenen Mehmed Bey oğlu Osman Bey tarafından yaptırılan Ulucami / Beyler Camii (*Amasya Tarihi*, II, 287), Mukbil Bey Mescidi, Mukbil Bey Medresesi, Koca Mehmed Paşa İmaret-i (Aşevi), Koca Mehmed Paşa Kervansarayı, iç kalede Osman Gazi Türbesi, Burhan Dede Ziyareti, Kadı Ferahşad Medresesi ve Kızıl Hasan Medresesi gibi yapılar günümüze ulaşmamıştır. Beyler Camii'nin, Osmancık'a adını verdiği belirtilen Osman Bey tarafından yaptırıldığına dair 737 (1336-37) tarihli bir vakfiye vardır. Yine mahallelerden birine ismine veren Muzafferiyeh Medresesi'ni muhtemelen bu Osman Gazi'nin oğlu ve halefi olan Muzafferüddin Mahmud Çelebi inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 444; nr. 387, s. 396-403; TK, TD, nr. 38; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Öz-

kılınç v.dğr.), Ankara 1997, II, 398-406; Esterâbâdi, *Bezm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 371-372; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 371-372, 625; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 93-94; Cuinet, I, 763-764; *Amasya Tarihi*, II, 287; III, 70; Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 161-162; İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, İstanbul 1971, s. 9; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 86, 125, 131; Özdemir Başaran, *Tarihi İle Osmancık*, Ankara 1974; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celâli İsyanları*, Ankara 1975, tür.yer.; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1991, II, 103, 150-152, 265; Mehmet Öz, "15 ve 16. Yüzyıldaki Çorum Sancağı: Nüfus ve İktisadî Hayat", *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum: Sempozyum Tebliğleri (26-27 Temmuz 1991)*, Ankara 1991, s. 5-17; Ömür Bakırcı, "Bizans Danişmend Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum", *Çorum Tarihi*, [baskı yeri ve tarihi yok] (5. Hitit Festivali Komitesi), s. 78; Sevrim Uluç, "Çorum ve Çevresi", a.e., s. 19-50; Suraiya Faroqi, "Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum", a.e., s. 81-120; Sevgi Aktüre, "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başlarında Çorum", a.e., s. 123-165; Zeki Gürel, *Koyun Baba*, Ankara 2000; Cevdet Saraçer, *Tarihsel Doku İçinde Unutulan Bir Kent Osmancık*, İstanbul 2000; *Osmancık Guide 2000* (Osmancık Kaymakamlığı); M. Şakir Çıplak, *Osmancık'ta Erenler Durağı-Koyun Baba*, İstanbul 2001; Neşet Köseoğlu, "Osmancıklı Mehmed Paşa'nın İki Vakfiyesi", *Çorumlu*, sy. 1, Çorum 1938, s. 9-11; a.mlf., "Çorum'da Beyler Çelebi ve Muzaffer Paşa Camii Mınberi", a.e., sy. 3 (1938), s. 3-6; a.mlf., "Osmancık'ta Üç Kitabe", a.e., sy. 5 (1938), s. 10-13; a.mlf., "Osman Gazi'nin Vakfiyesi", a.e., sy. 12 (1939), s. 22; Fügen İtler, "Osmanlı Ulaşım Ağında İrmak Kenan Bir Yerleşme: Osmancık", *TTK Belleten*, LII/203 (1988), s. 535-569; Ülçer Bulduk, "Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri-I", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 3 (1992), s. 129-167; Kâmûsü'l-a'lâm, IV, 3127; Mükrimin H. Yinanç, "Danişmendliler", *İA*, III, 468-469; F. Babinger, "Koyun-Baba", a.g.e., VI, 881; a.mlf., "Othmândjik", *EIF²* (Fr.), VIII, 192; Besim Darkot, "Osmancık", *İA*, IX, 450-453; Haşim Şahin, "Koyun Baba", *DİA*, XXVI, 229-230.

MEHMET ÖZ

OSMÂNÎ, Hatîb

(الخطيب النماني)

Ebû Abdillâh Sadruddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. Abdirrahmân b. Hüseyin el-Hatîb ed-Dımaşkı es-Safedî el-Osmânî (ö. 780/1378'den sonra)

Şâfiî fıkıh âlimi.

776 (1375) yılında yazdığı *Tabakâtü'l-fukahâ'* adlı eserinin sonunda yer alan bir şiirinde elli dokuz yaşında olduğunu belirtmesinden 717 (1317) yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Osmânî nisbesi Hz.

Osman'ın soyundan gelmesiyle ilişkilidir. Bazı kaynaklardaki Kureşî nisbesi de bunu teyit etmektedir. Hatîb el-Osmânî 729'da (1329) Dimaşk'a giderek öğrenim gördü, daha sonra Aclûn ve Kudûs'te tahsilini sürdürdü. 749'da (1348-49) hocası Alâî ile birlikte hacca gitti. Osmânî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*'nin Princeton Garrett Collection'da kayıtlı (nr. 692) müellif hattı nüshasında hocalarının isimlerini ve İmam Şâfiî'ye ulaşan öğrenim silsilesini zikretmiş olup (Sublet, XI/2 [1964], s. 188) bunlar arasında babası, Takıyyüddin es-Sübki, Şemseddin İbnü'n-Nakîb, Alâeddin Ali b. Eyyûb el-Makdisî, Hafîl b. Keykeldî el-Alâî, Ali b. Muhammed b. Sâlih es-Safedî, Muhammed b. Kâmil et-Tedmürî, Ali b. Muhammed er-Ressâm ve Muhammed b. Abdülhak b. İsa el-Husri'nin adları geçmektedir. Husri'den "şeyhim ve üstadım, karşılaştıklarımın en büyüğü" diye söz eden Osmânî (İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 59; *et-Târîh*, II, 499) Safed'de hatiplik ve kadılık görevlerinde bulundu. Bu sebeple Kâdî Safed diye de anılır. Özellikle çağdaşı plan biyografi yazarlarının eserlerinde ona yer vermedikleri görülmektedir. İsnevî ve Tâceddin es-Sübki'nin eserlerinde onu anmamaları kendisinden önce vefat etmiş olmalarıyla açıklanabilirse de İbn Kâdî Şühbe'nin Osmânî'nin *Tabakâtü'l-fukahâ'* ve *Târîhu Şafed'*inden nakilde bulunmasına ve ondan daha az tanınan Safed nâibi kardeşi Alâeddin Ali'nin (ö. 759/1358) biyografisine yer vermesine rağmen kendisinden söz etmemesi dikkat çekicidir (krş. Sublet, XI/2 [1964], s. 190). Osmânî'ye yakın müelliflerden İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401) Şâfiî tabakatına dair eserinde İsnevî'nin biyografisine yer verdiği halde bu konuda eser yazan Tâceddin es-Sübki'yi ve Osmânî'yi anmamıştır. Hatîb el-Osmânî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber *Rahmetü'l-ümme* adlı eserini 780'de (1378) yazdığına göre bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Rahmetü'l-ümme fi'htilâfi'l-e'imme*. Mezhep imamlarının icmâ ve ihtilâf ettikleri hususların ele alındığı mukayeseli bir fıkıh kitabıdır. Müellif her meseleyle ilgili olarak önce ittifak edilen noktaları, ardından ihtilâfları zikreder. İhtilâf sebepleri ve görüşlerin delilleri üzerinde durmaz. Kendisi herhangi bir tercihte bulunmazken aynı mezhep içindeki tercihe şayan görüşlere vurgu yapar. Eserde dört mezhep esas alınmakla birlikte zaman zaman diğer mezhep ve görüşlere de yer

verilir. Birçok baskısı yapılan *Rahmetü'l-ümme* (kenarında Şa'rânî'nin *el-Mizânü'l-Hizriyye* adlı eseri olarak, Bulak 1300; kenarında Şa'rânî'nin *el-Mizânü'l-kübrâ* adlı eseri olarak, Kahire 1304; Şa'rânî'nin *el-Mizânü'l-kübrâ* adlı eserinin kenarında, Kahire 1302, 1306, 1311, 1317, 1318, 1321, 1359) daha sonra Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî (Katar 1401/1981), Ali eş-Şurbaçî ve Kâsim en-Nûrî (Beyrut 1994), Muhammed Abdülhâlik ez-Zenâtî (Beyrut 2003) tarafından neşredilmiştir. Bunların içinde en iyisi Ali eş-Şurbaçî ve Kâsim en-Nûrî neşridir. Eseri Muhammed Mahfuz Aksu aynı adla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1975). 2. *Tabakâtü'l-fukahâ'i'l-kübrâ*. Ashaptan kendi zamanına kadar gelen fakihlerin biyografisine dair olup III. (IX.) yüzyıldan sonra daha çok Şâfiî fakihlerine yer verilmiştir (a.g.e., XI/2 [1964], s. 190). 776 (1375) yılında tamamlanan müellif hattı nüshası Princeton Garrett Collection'da kayıtlıdır (nr. 692; diğer bazı nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 159; Paris Bibliothèque Nationale, fonds arabe, nr. 2093; Berlin Staatsbibliothek, nr. 4864; ayrıca bk. Brockelmann, II, 108). Bu konuda çalışma yapan pek çok âlimin faydalandığı esere en çok atıfta bulunanlardan biri de İbn Hacer el-Askalânî'dir. Ancak İbn Kâdî Şühbe bu eseri çok güvenli bulmamış ve "vehimlerle dolu bir kitap" diye nitelemiştir (*Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 37). 3. *Târîhu Şafed'*. İbn Hicrî bu eserdeki nakiller hakkında dikkatli olunması gerektiğini ima etmiş (*Keşfü'z-zunûn*, I, 297), Kalkaşendî ve İbn Kâdî Şühbe gibi tarihçiler eserden faydalanmıştır. Bernard Lewis, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (AY, nr. 4525) 10 varaklık eksik bir yazmaya dayanarak eserin baş tarafından bir bölümünü neşretmiştir ("An Arabic Account of the Province of Safed, I.", *BSOAS*, XV/3 [1953], s. 477-488). 4. *Kifâyetü'l-müftîn ve'l-hükkâm fi'l-fetâvâ ve'l-aḥkâm*. Dublin Chester Beatty Library'de kayıtlı bir nüshası (nr. 4666) bilinen eser (Arberry, VI, 51) kaynaklarda zikredilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Osmânî, *Rahmetü'l-ümme fi'htilâfi'l-e'imme* (nşr. Ali eş-Şurbaçî – Kâsim en-Nûrî), Beyrut 1994, neşredenlerin girişi, s. 20-24; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 37, 59; a.m.f., *et-Târîh* (nşr. Adnân Derviş), Dimaşk 1994, II, 165, 196, 499, 608; *Keşfü'z-zunûn*, I, 297, 836; II, 1099; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 187; Serkis, *Mu'cem*, I, 881-882, 1133; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 107-108; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 36; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1963, VI,

51; Hayreddin ez-Zirikî, *el-A'âm*, Beyrut 1990, VI, 193; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, Beyrut 1993, X, 138; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-ʿArabiyyetü'lleti nüşiret fi Mısır fi'l-karni'l-tâsi' ʿaşer*, Kahire 1990, s. 59, 69; J. Sublet, "Une itinéraire du fiqh Şafî'ite d'après al-Hatîb al-Usmânî", *Arabica*, XI/2, Leiden 1964, s. 188-195.

ALİ İHSAN PALA

OSMANİYE

Akdeniz bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Akdeniz bölgesinin doğu kesiminde, Amanos (Nur) dağlarının batı eteklerinde şehirle aynı adı taşıyan ovanın başladığı düzlük alanda yer alır. Bulunduğu geniş ova Ceyhan nehri, Hamis, Karaçay Kesik suyu ve Sabun çayları sebebiyle sulak ve verimli olup Çukurova'yı doğuya bağlayan yolların kavşağını oluşturur.

Osmaniye çevresinin tarihi Kalkolitik çağ ve ilk Tunç çağına kadar iner. Bölge, milâttan önce 612 yılına kadar süren Asur egemenliğinden sonra Klîkya Krallığı'nın elinde kaldı. Milâttan önce 522-486 yıllarında Persler, 333-312 yıllarında Büyük İskender, daha sonra Selevkiler ve milâttan önce 12'de Romalılar burada hâkimiyet kurdu. Milâttan sonra 260-271 ve 613-622 yılları arasında Sâsânîler'in hâkimiyetinde kaldı. 634'te başlayan Arap akınları 642'de Muâviye'nin bölgeyi ele geçirmesiyle sonuçlandı. Tolunoğulları Devleti'nin idaresinin ardından 965 yılında bütün Çukurova Bizanslılar'ın eline geçti. 475'te (1082-83) Selçuklular'ın yönetimi altına giren bölge daha sonra Haçlı seferlerinden yararlanan Ermeniler'ce zaptedildi. Bu süreçte bölgeye yoğun Türkmen yerleşmesi oldu. 754'te (1353) Adana çevresinde yaşayan Üçoklu Türkmenleri'nin başı olan Yüreğir oğlu Ramazan Bey, Mısır Memlük Devleti'ne tâbi Ramazanoğulları Beyliği'ni burada kurdu; 761 (1360) yılında Adana ve Tarsus alındı. 922'de (1516) Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında bölge Osmanlı ülkesine katıldı. Osmanlı fethinin ilk yıllarında buradaki cemaatlerin boy beyi (mîr-i Kınık) Göçeri oğlu Hamza Bey'di.

Bu dönemde günümüzde Osmaniye'nin bulunduğu yerde herhangi bir iskânın varlığı hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak adı geçen Kınık kasabasının Osmaniye'nin ilk çekirdiğini teşkil ettiği anlaşılır. Burası yaklaşık 905-906 (1500-1501) yıllarında ortaya çıkmıştı. Kınık kasabasında 927'de (1521) Yûnus Dede ve Hamâceoğlu Selman adını